

Валентина ЛЕВИЦЬКА

аспірантка ЛНАМ

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОЇ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті розкрито навчально-розвивальний та виховний вплив позашкільного художнього закладу в системі формування гармонійно розвиненої особистості. Визначено, що необхідною умовою становлення творчої особистості є надання дитині свободи вибору й самовираження, усвідомлення власної самоцінності. Доведено, що ефективність занять мистецтвом залежить від зацікавлення художньою працею та емоційного задоволення в процесі занять.*

***Ключові слова:** позашкільний художній заклад, художня дитяча творчість, творча особистість.*

Проблема розвитку здібностей особистості завжди була в центрі уваги фахівців різних галузей, у тому числі й педагогів. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства та кожної людини зокрема. Усе це пов'язане з рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих здібностей особистості, надання можливості виявляти їх.

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчого начала в учнів досліджується вже давно, багато запитань залишаються невирішеними. Творчі властивості учнів — здатність генерувати ідеї, застосовувати знання та уміння в новій ситуації, гнучкість розуму, — з різних причин залишаються поза увагою педагогів позашкільних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій з питань естетичного виховання виявляє, що за умов демократизації та докорінної трансформації суспільства усвідомлення загрози, прихованої в бездуховності, система освіти має формувати в дітей повагу до загальнолюдських цінностей [1]. Тому в процесі гуманізації системи освіти поступово зростає роль мистецтва. Виховний потенціал мистецтва міститься в самій його суті й пояснюється тим, що емоційний бік свідомості, естетичні ідеали особистості

— первинні щодо інтелекту в формуванні духовних інтересів, ставлення до світу взагалі. З-поміж інших видів мистецтва образотворче є унікальним у вирішенні завдань і художнього, і особистісного розвитку, громадського та духовного становлення молодого покоління. Це зумовлено не тільки природою сприйняття образотворчого мистецтва, а й тим, що вже в ранньому віці образотворча діяльність становить одну з найдоступніших і емоційно-захопливих форм творчості. Проблема радикального поліпшення емоційно-естетичного та духовно-морального виховання диктує такий розподіл завдань у викладанні образотворчого мистецтва, серед яких виховні та художньо-розвивальні були б провідними. Адже саме вирішення художньо-розвивальних завдань передусім формує рівень художньо-творчої свідомості індивіда, що й визначає ступінь включення учнів у глобальні культурогенні процеси.

Головна мета національної позашкільної освіти — створити сприятливі умови для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї ціннісного ставлення до світу Природи, Культури, Людей, Самої Себе.

Художньо-технічна творчість — це галузь людської діяльності, в якій особистість має можливість розкриватися цілісно, у пізнанні та творінні. Сприятливі умови для засвоєння вихованцями культурної спадщини українського народу створюються сьогодні в позашкільних закладах України.

У Законі України “Про позашкільну освіту” одним з основних напрямів діяльності визнано художньо-естетичну, яка забезпечує розвиток творчих здібностей, обдарувань, сприяє здобуттю вихованцями в умовах позашкільного закладу художніх практичних умінь і навичок, оволодінню знаннями в сфері вітчизняної та світової культури й мистецтва [2, 8].

Концепція позашкільної освіти та виховання визначає, що виховна діяльність у позашкільних навчальних закладах і гуртках художньо-естетичного профілю забезпечує художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості, здатної до саморозвитку і самовдосконалення.

Концепція позашкільної освіти та виховання підкріплена

правом кожної людини на вільний розвиток особистості (Конституція України, ст. 23), правом дитини на відпочинок, дозвілля, всебічну участь у культурному та творчому житті, на створення відповідних можливостей для творчої діяльності (Конвенція про права дитини, ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. [3]) та завданнями освіти щодо забезпечення повного розвитку людської особи, її права вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у наукових програмах і користуватися її благами (Міжнародна хартія прав людини [4, 26-27]).

1989 року 44 сесія Генеральної асамблеї ООН прийняла Конвенцію про права дитини, де в 54-х пунктах вказано, що дитина повинна одержати захист від усіх форм дискримінації, має право на психічне, фізичне становлення, право на збереження індивідуальності [3].

Вирішення цієї проблеми перебуває в руках педагогів і батьків. Значну роботу з пошуку та розвитку обдарованих дітей здійснюють позашкільні заклади, які є складовою системи освіти в Україні. У процесі навчання в позашкільному навчальному закладі в учнів формуються і розвиваються якості, що характеризують особистість, а саме: творчі риси характеру (цілеспрямованість, ініціативність, допитливість, критичність розуму, самостійність, вимогливість, наполегливість, винахідливість, оригінальність, готовність до виправданого ризику, організованість, працелюбність, порядність, відповідальність тощо); творчі якості інтелекту (логічне, діалектичне та цілісне сприйняття діяльності, спостережливість дослідника, творча уява і фантазія, інтуїція, увага і пам'ять тощо); творча самосвідомість; творча спрямованість особистості [5, 156].

Творчість — продуктивна людська діяльність, здатна народжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини [6, 350].

Виховання творчої особистості учня передбачає розвинену систему виховання, однією з умов ефективності якої є наукове обґрунтування методів педагогічного керівництва твор-

чим розвитком особистості. Робота з творчими образами, які пронизують усю навчально-ігрову діяльність дитини в позашкільному закладі, стимулює її процеси та розвиває творчу інтуїцію. А. Макаренко писав: “Яка дитина в грі, такою в багатьох поглядах буде в роботі, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається в грі” [5, 172].

Кожна дитина має певні здібності, тому завдання педагогів і батьків — визначити, відшукати й допомогти їх розвинути. Педагогічна творчість — особлива галузь педагогічної науки, що спрямована на виявлення закономірностей формування творчої особистості. Ю. Гільбух у праці “Розумово обдарована дитина” [7] надав чіткі визначення понять “талант”, “обдарованість” і “здібність”. Талант — природна обдарованість і видатні здібності до якої-небудь діяльності (наукової, політичної, художньої). Своєчасне розпізнання таланту допомагає його становленню [7].

Обдарованість — наявність у людини сприятливих задатків і здібностей до якого-небудь одного або кількох видів діяльності. Про людину судять згідно з характером розвитку її здібностей і оволодіння знаннями, уміннями, навичками, беручи до уваги успіхи, рівень досягнень у професійній практиці. Пізнавальні потреби є головною умовою розвитку обдарованості. Здібність — особливості людини, які дозволяють їй успішно оволодіти тим чи іншим видом діяльності, професією, удосконалюватись, ефективно виконувати функціональні обов'язки в складних ситуаціях. Розвиток здібностей відбувається у процесі життєдіяльності, а також навчальній, трудовій, ігровій діяльності [7, 15-16].

Загальною тенденцією розвитку суспільства на сучасному етапі є посилення уваги до педагогічних проблем, проблем виховання особистості зокрема. Моральний розвиток особистості, її інтелектуальних і професійних якостей, високий рівень культури особистості, формування здатності до соціальної творчості є сьогодні не тільки пріоритетом політики Української держави в галузі освіти та виховання, але й соціальною необхідністю.

В умовах оновлення всіх сфер життя сучасній людині необхідні не тільки глибокі, міцні знання та розвинуте мислення, але

й уміння застосовувати ці знання у змінній або нестандартній ситуації, здатність творчо підходити до вирішення проблеми, що виникла. Розвиток педагогічної науки на перший план висуває питання створення в навчально-виховному процесі умов, які сприяли би становленню творчої особистості.

Гуманізацію навчання і виховання прагнули втілити в своїй практичній діяльності педагоги-новатори — В. Шаталов, С. Лисенкова, І. Волков, Є. Ільїн, Т. Гончарова тощо. Ці та багато інших авторів переконливо доводять необхідність гуманізації освіти як однієї з найважливіших умов відродження національної освіти. Гуманізація освіти проголошена засадничим принципом реалізації державної національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття)” і полягає в “утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітянських потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи” [8].

Кінцевою метою виховання є сформована особистість з певними рисами та якостями. Відповідно до Концепції позашкільної освіти та виховання, виховання творчої особистості — пріоритет позашкільної освіти. Одним з основних завдань позашкільної освіти є задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні та творчій самореалізації. Необхідною умовою становлення творчої особистості є надання дитині свободи вибору і самовираження, усвідомлення нею своєї самоцінності.

Метою художнього виховання засобами образотворчого мистецтва в стислій, сконцентрованій формі є розвиток у дітей високих естетичних ідеалів, формування потреб і здібностей до образотворчого мистецтва в процесі художнього осмислення світу. Здорове сприйняття в будь-якому віці домінує над іншими, тому важливо якомога раніше закласти фундамент для подальшого активного вдосконалення зорової системи учнів. Художня діяльність дитини починається ще задовго до того моменту, коли вона вперше переступить поріг школи. Більшість дітей відвідує дитячі садки, а пізніше художні школи, де від-

бувається знайомство з олівцем, папером, фарбами і пензлем. У дитячих художніх школах діти часто малюють, аплікують, працюють з різними природними матеріалами. Як тільки може втримати олівець, дитина починає ним креслити лінії на папері, хоч ще не надає малюнкам будь-якого змісту. Це ще не творчість, а підготовка руки, ока, мислення до творчості. Досвід роботи в загальноосвітніх і дитячих художніх школах, студіях, гуртках образотворчого мистецтва показує, що всіх дітей можна навчити образотворчого мистецтва. Багато дітей з низьким або незадовільним рівнем образотворчої підготовки, які вступають до студій у дитячі художні школи, завдяки застосуванню відповідних форм і методів навчання згодом успішно закінчують художню школу, а в низці випадків — художні училища та художній інститут. Діти, які, закінчивши художню школу чи студію, не займаються мистецтвом професійно, на все життя зберігають любов до нього та малюють, як кажуть, “для душі”. Вони стають активними пропагандистами образотворчого мистецтва і за можливості вносять елементи творчості в навчання або в роботу за фахом. Трапляються випадки, коли діти, які, на думку педагогів, мають дуже посередні здібності до малювання, стають потім художниками-професіоналами.

Структура дитячої художньої школи та особливості навчального процесу сприяють естетичному вихованню дітей. Учні, які вчать у художній школі, можна умовно поділити на чотири групи: 1) діти, у яких батьки розуміють, люблять і цікавляться мистецтвом і бажають прилучити дітей до скарбів мистецтва; 2) діти, які хочуть займатися образотворчим мистецтвом і не поділяють поглядів батьків на нього; 3) особлива категорія учнів, які, дізнавшись про існування дитячої художньої школи, самі приходять до неї, приносять багато робіт (малюнки, різьблення по дереву, ліпка, вишивка, дизайн тощо). Їхні батьки нічого про це не знають. У таких випадках запрошують батьків до школи і переконують їх у тому, що їхнього сина чи доньку треба обов'язково вчити образотворчого мистецтва; 4) діти, які не хотіли навчатися в художній школі, батьки були згодні з ними. Таких учнів захищували для того, щоби довести: у дитячі художні школи

можна приймати всіх дітей, навіть тих, які байдуже ставляться до образотворчої діяльності [9, 56].

В Україні до дитячої художньої школи приймають дітей 10-12 років. Термін навчання — 4 роки. У школі можуть бути організовані 5-ті класи — професійної орієнтації (на самоокупності). Усі класи художньої школи з 4-річним терміном навчання є старшими. У класи професійної орієнтації приймають учнів, які мають професійні здібності, бажання продовжувати навчання в художніх закладах вищого рівня. Завданням класів професійної орієнтації є цілеспрямована підготовка учнів у художні училища, коледжі, інститути тощо, а також підготовка до роботи в установах і підприємствах, які потребують фахівців відповідної художньої освіти.

Учні, які успішно закінчили заняття основного курсу (1-4 класи), отримують свідоцтво про закінчення школи; ті, які закінчили класи професійної орієнтації, отримують свідоцтво про закінчення класу. У школі за рішенням адміністрації можуть бути організовані підготовчі групи на основі самоокупності з терміном навчання від 1-го до 4-х років. Кількість осіб у класі — 8-12, у невеликих населених пунктах — 6-10 осіб. Склад групи у 5-му класі (професійної орієнтації) — 5-8 осіб. Перелік предметів і кількості годин у класах професійної орієнтації та підготовчих групах визначає адміністрація школи. Навчальна практика проводиться на папері 2 тижні протягом року. Початок навчального року в дитячій художній школі — 1 вересня. Заняття з учнями проводяться 3-4 рази на тиждень, від 3-х до 5-ти годин на день. Канікули проводяться в терміни, встановлені в загальноосвітній школі. Поточний перегляд навчальних робіт за підсумками кожного півріччя, підсумковий перегляд проводиться у кінці навчального року та екзаменаційний перегляд за підсумками 4-х (5-ти) класів.

Успішний художньо-творчий розвиток дітей зумовлений дотриманням низки методичних принципів, адекватних специфіці мистецтва [9, 44]. Керівництво художньо-творчим розвитком учнів передбачає врахування вікових, індивідуальних, національних, культурних, раціональних особливостей і традицій; останнє зумовлює звертання до глибоких коренів

народної творчості, пронизаних національним духом, а не сліпе копіювання взірців і канонів мистецтва. Залучення учнів до розуміння змісту та сукупності мистецтва повинно здійснюватися шляхом особистісно-емоційного сприйняття художньої інформації. Саме через це досягається духовно-моральне й естетичне виховання особистості учня, пробудження в його душі добрих почуттів, чуйності, здатності та співпереживання. Художній образ — це основа, на якій ґрунтується художньообразне сприйняття мистецтва та власна художня діяльність. Ефективність занять мистецтвом істотно залежить від зацікавлення художньою працею, від емоційного задоволення, радості, які отримують діти в процесі занять. Образотворча діяльність залежить від загального розвитку, від вікових особливостей і навколишнього середовища [3, 110].

Особливе значення для розвитку творчого мислення має відвідування художніх музеїв, творчих майстерень художників, виставок дитячої творчості, перегляд кінофільмів про видатних митців. Взагалі дитяча фантазія та уява випереджають можливості та навички графічного відтворення навколишнього світу. Якщо запитати дитину, що в неї намальовано, то можна почути значно більше, ніж це передано в малюнку. Дитина доповнює своєю фантазією. Малювання — один з перших засобів вираження на папері думок, уяви, фантазії, отже, при перших дитячих спробах не можна критикувати певні недоліки. Малювання з пам'яті зобов'язує творчо мислити, розвиває уяву, збуджує інтерес до образотворчої діяльності, тому на всіх етапах навчання воно повинно посідати основне місце. Успіх навчання образотворчої діяльності кожного учня залежить від того, з яким настроєм він приступив до роботи, охоче її виконує чи ні, як закінчує. Якщо дитина задоволена результатами своєї праці — це перший успіх педагога. Оцінюючи роботи учня, слід враховувати його можливості [7, 26]. Не можна ні перебільшувати його можливості, ні занижувати їх. Критика повинна бути засобом мобілізації творчих сил кожної дитини. Необережна і необдумана критика призводить до того, що учень втрачає віру в свої сили, починає пропускати заняття, навчається без інтересу, замикається в собі. У такій ситуації

педагогові є над чим замислитись, він повинен знайти форму допомоги, яка сприяла б творчій активності учня.

Одним з ефективних засобів естетичного впливу на дитину є виставки дитячих малюнків. Організація виставки в класі мобілізує та згуртовує дитячий колектив, а вчителю дає можливість пізнати краще учнів свого класу. Виставки мають і пізнавальне, і виховне значення і для дітей, що беруть участь в експозиції, і для тих дітей, які лише оглядають її. Учні, які готують малюнки для виставки, уся підготовча робота приносить радість творення, а далі — радість бути відзначеним, знати, що твою роботу оцінюють, приділяють їй увагу.

Отже, дехто з педагогів і художників дотримуються думки, ніби вміння малювати дане не кожному, окремим “талантам”. Дійсно, малюнки дітей вражають своєю виразністю, влучністю, точною характеристикою, цікавими зображеннями людей та тварин. Але найкращі задатки можуть згаснути без зацікавленості, а дуже посередні здібності можна розвинути до майстерності.

Заняття в художніх школах прищеплюють любов до рідного краю, його народу й народного мистецтва, знайомлять дітей з мистецтвом графіки, живопису та культури, поглиблюють і розширюють загальний культурний рівень дітей.

1. Ковбасенко Л.І. Методика виховної діяльності в Малій академії наук України. — К.: Інформаційні системи, 2008. — 208 с. 2. Закон України “Про позашкільну освіту” // Освіта України. — 2000. — 2 серпня (№ 31). — С. 8. 3. Конвенція про права дитини (Нью-Йорк, 20 листопада 1989 р.) [ел. ресурс] / Режим доступу <http://teacher.at.ua/konventia-pro-prava-dityny/> 38-1-0-4238. 4. Міжнародна хартія прав людини [ел. ресурс] / Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GS001816. 5. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. — К.: Рад. школа, 1990. — 366 с. 6. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах. — Київ. — Луганськ: Альма-матер, 2004. — 540 с. 7. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: психологія, діагностика, педагогіка. — К.: ВІПОЛ, 1993. — 77 с. 8. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). — К.: Освіта, 1992. — 40 с. 9. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості. — К., 1996. — 98 с. 10. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. — К., 1989. — 380 с.; Редіна О.В. Деякі аспекти виявлення творчих здібностей школярів у позашкільному закладі. Рідна

школа. — Харків, 2009. — С. 15-18; Сущенко Т.І. Основи позашкільної педагогіки. — Мн.: Бел. наука, 2000. — 221 с.

Annotation

Levitcka Valentyna. Development of Child's Artistic Work in Ukraine's Out-Of-School Educational Establishments. In the article educational-developing and bringing-up influence of the out-of-school artistic establishment is studied in the system of the molding of the harmoniously-developed personality. It is determined that the necessary condition of the forming creative personality is to give the child the freedom of choice and self-estimation, understanding of her/his own self-evaluation. It is approved that the effectiveness of the art lessons depends upon the interest to the art handicraft and the emotional satisfaction in the studying process.

Key words: aesthetic education, art schools, capabilities, art education, creativity, art, national out-of-school education, bringing up, supervising and methodological work.

Аннотация

Левицкая Валентина. Развитие художественного детского творчества во внешкольных учебных заведениях Украины. В статье раскрыты учебно-развивающее и воспитательное влияния внешкольного художественного заведения в системе формирования гармонично развитой личности. Определено, что необходимое условие воспитания творческой личности — это предоставление ребёнку свободы выбора и самовыражения, осознание своей самооценности. Доказано, что эффективность занятий искусством зависит от заинтересованности художественной работой и эмоционального удовлетворения в процессе обучения.

Ключевые слова: внешкольное художественное заведение, художественное детское творчество, творческая личность.